

Anem a la plaça, que ballen els Gegants!

**ELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC
(1864-2024)**

Josep M. Porta i Balanyà

Anem a la plaça, que ballen els Gegants!

ELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC

(1864-2024)

Anem a la plaça, que ballen els Gegants!
ELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC
(1864-2024)

Josep M. Porta i Balanyà

Primera edició: agost de 2024

© del text: Josep M. Porta i Balanyà

© de la fotografia de la coberta: Berta Villanueva i Llord

© de la fotografia de la contracoberta: Bet Janer i Guitart

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 × Tres

Impressió: Leitzaran Grafikak

ISBN: 978-84-1356-396-1

DL T 304-2024

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

*Amb gran enyorança
i amb molta estimació,
a l'Àngels,
en record de quan érem feliços
i anàvem a la plaça.*

No em sorprend quan
veig homes petits que,
mirant-se al mirall
deformat de les seves
ambicions, es veuen
com gegants.

CÈSAR DE BORJA

Cardenal i *condottiero* renaixentista
(1475-1507)

Si no es pot ballar,
no és la nostra revolució.

EMMA GOLDMAN

Filòsofa anarquista i feminista
(1869-1940)

El gegant és mort,
la geganta plora,
tots els geganters
fan la cantimplora.

«Cantarella ploricona»

PÒRTIC, per Oriol Pallissó i Balanyà.....	13
PRÒLEG, per Lluís Puig i Gordi	14
INTRODUCCIÓ: No hi ha figures més populars que les dels Gegants i els Nanos!.....	18
1. ELS GEGANTS I ELS NANOS, SIMBOLISME I MONTBLANQUINISME	26
La plaça Major	26
<i>La urbanització de la plaça Major el 1933 i l'obertura dels porxos.....</i>	<i>28</i>
El montblanquinisme.....	31
La tradició gegantera a Catalunya	33
Els Gegants.....	33
<i>La festa del Corpus.....</i>	<i>36</i>
<i>El nou model festiu.....</i>	<i>40</i>
<i>La recuperació del Seguici Popular montblanquí.....</i>	<i>42</i>
Els Nanos.....	42
El Bestiari i el Seguici montblanquí.....	45
Els Gegants i els Nanos vistos per diferents autors.....	49
Els Gegants.....	50
<i>El Ball de Bastons .....</i>	<i>54</i>
Els Nanos.....	57
<i>El llevat de taula.....</i>	<i>60</i>
<i>El Tito Janoi.....</i>	<i>60</i>
2. ELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC AL SEGLE XIX. 1864-1902.....	62
Gestions per a l'adquisició d'uns nous Gegants	62
L'adquisició d'uns nous Gegants	63
<i>El Plebà .....</i>	<i>64</i>
<i>L'enderrocament del portalet de la Serra .....</i>	<i>66</i>
<i>El Ducat de Montblanc.....</i>	<i>69</i>
<i>L'Assutzena Montblanquina (1862-1884) .....</i>	<i>70</i>
<i>La coral La Fraternitat (1863-1866).....</i>	<i>70</i>
L'adquisició dels Nanos.....	72
<i>El Casino Montblanquense o dels Senyors (1856-1880).....</i>	<i>74</i>
Les sortides a Montblanc dels Gegants i els Nanos.....	74
<i>El primitiu Corpus Montblanquí.....</i>	<i>75</i>
Les primeres sortides. 1866.....	76
<i>La Flor de Lis. El Casino Catòlic Monàrquic (1870-1890) .....</i>	<i>77</i>
Unes visites reials. 1871	78
La Tercera Carlinada i un Corpus accidentat. 1874	79
<i>«La processó de la Festa Major», de Josep Pin i Soler.....</i>	<i>80</i>
Els Gegants estrenen nous vestits. 1876	81
Unes Festes Majors molt animades. 1877	82

* Els diversos nivells de lectura d'aquest llibre queden reflectits en l'índex: la lletra en negre indica el text continuat mentre que els desglossats que el complementen s'indiquen en color groc.

El Corpus i les Festes de Sant Miquel. 1879	83
<i>La parròquia de Sant Miquel</i>	84
Els Gegants i els Nanos en plena Febre d'Or. 1880	85
<i>Mossèn Ramon Lluc i Dalmases (1834-1902)</i>	86
<i>El Corpus a les parròquies i esglésies de la vila</i>	88
Notícies escadusseres sobre els Gegants i els Nanos. 1881	89
<i>L'Ateneu i el Centre Montblanquí (1880-1898)</i>	91
La vigília de la Festa Major	92
La Festivitat de Sant Maties	94
La Festa Major	95
La superació de l'epidèmia del còlera morbo. 1885	96
<i>Les Fires de Montblanc</i>	97
<i>L'Artesana (1885-1943)</i>	99
Unes Festes Majors molt anodines. 1886	100
Les Festes comencen a animar-se. 1888	101
La crisi provoca un gran desànim. 1892	105
L'arribada dels Pares Franciscans. 1897	111
La crisi persisteix. 1898	113
<i>El Foment (1898-1924)</i>	114
Les Festes Majors electrificades. 1901	116
3. ELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC ALS INICIS DEL SEGLE XX. 1903-1936	118
El naixement de la premsa local i comarcal. 1903	118
Les grans festes de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra. 1906	120
El retorn a les festes normalitzades. 1907	124
Reapareixen els Nanos. 1911	127
<i>Cor Lo pensament (1902-1935)</i>	128
Les festes constantinianes. 1913	130
Es consolida el model de la Festa Major. 1914	132
Es repeteix l'equívoc de la corona del gegant. 1915	133
<i>Sonet «Lo Ball dels Gegants», de Josep Domingo i Ardèvol</i>	133
<i>Sonet «Lo Ball dels Nanos», de Josep Domingo i Ardèvol</i>	136
El cant del cigne dels Torraires. 1917	136
La Geganta estrena un nou vestit. 1921	139
<i>La Joventut Nacionalista (1918-1923)</i>	140
Unes festes poc lluïdes i plujoses. 1922	142
<i>El Teatre Principal (1922-1998)</i>	145
<i>El Centre de Lectura (1923-1926)</i>	146
La crònica costumista d'una Festa Major. 1926	146
Una nova moda: el pasdoble	148
Es perd el graciós Ball dels Nanos	152
Tibantor amb l'Arquebisbat i el concurs d'En Patufet. 1928	153
Les aigües tornen a mare. 1929	155
Les festes de la República, el canvi de dates de la Festa Major i les festes del 25è aniversari de la Coronació. 1931	156
Les processons transcorren pels interiors de les esglésies. 1932	158
Les processons tornen al carrer. 1935	161
El Front Popular i l'esclat de la Guerra Civil. 1936	163
4. ELS GEGANTS I ELS NANOS EN ELS FOSCOS ANYS DE LA POSTGUERRA I ELS PRIMERS TEMPS DE LA REPRESA DEMOCRÀTICA. 1939-1990	164
Les primeres sortides de la postguerra. 1939	164
La nova festivitat del Sagrat Cor. 1941	166

Els Gegants i els Nanos es posen al dia. 1948	169
Les cròniques del butlletí <i>Montblanch</i> . 1950	170
<i>La ubicació dels camps de futbol de Montblanc</i>	171
Les Festes del Cinquantenari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra. 1956	175
<i>«Els Gegants de Montblanc», de Josep M. Ribes i Monfar</i>	175
Retorn a la rutina festiva. 1957	178
Prossegueixen les festes amb «pau» i alegria. 1961	180
El butlletí <i>Montblanch</i> es deixa de publicar. 1963	182
Supressió de la processó del Sagrat Cor. 1967	184
<i>«La Festa Major d'anys enrere», de Joan Baldrich i Llor</i>	185
<i>«Els Gegants en la Diada de Corpus», de Joan Baldrich i Llor</i>	188
L'inici de les Festes i Fires de Sant Maties. 1971	188
<i>Les Festes i Fires de Sant Maties</i>	189
El concepte de Festa Major entra en crisi. 1973	191
Una Festa Major amb la incòmoda presència dels <i>Grisos</i> . 1976	194
Arriba la política i el <i>destape</i> . 1977	195
Les grans festes del 75è aniversari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra. 1981	197
La revista <i>Espitllera</i> sacseja la informació local. 1982	201
Els Gegants es tornen a posar al dia. 1985	204
<i>«Joia montblanquina», de Jaume Civit i Solé</i>	206
<i>«Actitud lloable», de Jaume Civit i Solé</i>	206
El naixement de la representació de la Llegenda de Sant Jordi i el renaixement de la participació popular en les festes. 1987	208
L'agermanament amb el Montblanc d'Occitània. 1988	210
La pretesa instal·lació d'un abocador de residus a Forès enterboleix la vida política, social i festiva a la comarca. 1990	212
5. ELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC ENTREN A LA MODERNITAT. 1991-2005	214
La proposta de construcció d'una rèplica de les figures dels Gegants. 1991	214
Els Gegants i els Nanos no surten a la processó del Corpus. Esclata la polèmica. 1992	217
El reglament dels Gegants. 1992	218
La construcció de la rèplica dels Gegants. 1992	221
La festa d'apadrinament i de presentació en societat de la rèplica dels Gegants. 1992	222
L'apadrinament d'uns nous Gegants del barri de Montserrat. 1994	227
Les festes del Setè Centenari de la fundació del monestir de la Serra. 1996	231
El traspàs del geganter Joan Roca i Blavi. 1997	234
Els Gegants pugen a l'ermita de Sant Joan i participen en festivals solidaris. 1998	236
Els Gegants de la vila participen en la Gran Trobada Gegantera de Montblanc. 1999	238
Els Gegants i els Nanos ballen a l'interior de l'església de Santa Maria. 2002	242
Els Gegants i els Nanos tornen a pujar a l'ermita de Sant Joan. 2003	244
Montblanc es postula com a Ciutat Gegantera. 2004	246
6. ELS GEGANTS I ELS NANOS EN EL SEGLE XXI I LA SEVA IMPLICACIÓ EN LA SOCIETAT CIVIL	
MONTBLANQUINA. 2006-2024	252
Les grans festes del Centenari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra. 2006	252
<i>L'activitat gegantera a la Conca de Barberà (2006-2008)</i>	257
Els Gegants i els Nanos surten de nit. 2007	257
L'establiment dels convenis de relació entre l'Ajuntament i l'Associació Gegants i Nanos. 2008	259
Els Gegants se sumen a l'Any Amades. 2009	262
<i>«Els meus gegants», de Josep M. Giné Roselló</i>	264
«El 28F Naltros Decidim». 2010	265
Uns anys amb moltes actuacions. 2011	267
S'inicia la tradició de la samarreta de la Festa Major. 2012	268

Els Gegants participen en la crida «Envoltem la muralla». 2013.....	271
El 150è aniversari de la construcció dels Gegants i els Nanos. 2014.....	273
<i>Les perruqueres dels Gegants .....</i>	<i>278</i>
La instauració de la Diada de Gegants i Nans Centenaris. 2015.....	280
Les Festes Extraordinàries de la Serra. 2016.....	283
Vint-i-cinc anys de la rèplica dels Gegants i el Dret a Decidir. 2017	287
«Abracem la Muralla» i «Posa't la gorra». 2018	289
La Geganta s'implica en el «Només sí és sí». 2019	291
Els Gegants i els Nanos resten confinats. 2020	294
El retorn a una certa normalitat. 2021	295
El retorn a la plena normalitat. 2022.....	298
El cent-seixantè aniversari dels Gegants i els Nanos. 2024	300
<i>Les sortides dels Gegants a partir de les gratificacions lliurades als geganters .....</i>	<i>301</i>
<i>Les sortides dels Nanos a partir de les gratificacions lliurades als seus balladors i balladores .....</i>	<i>305</i>
7. LES SORTIDES DELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC FORA VILA.....	308
Les primeres sortides amb els Gegants i els Nanos centenaris. 1902-1987	308
La regularització de les sortides amb la construcció de les rèpliques dels Gegants. 1992-2024	317
<i>Els Gegants de l'Espluga de Francolí.....</i>	<i>320</i>
<i>Les sortides dels Gegants i els Nanos fora vila .....</i>	<i>347</i>
8. GEGANTERS I BALLADORS I BALLADORES DELS NANOS DE MONTBLANC.....	350
Els geganters	350
Altres membres de l'Associació Gegants i Nanos de Montblanc i encarregats del grup de Nanos	354
Els naners o balladors dels Nanos. 1917-1979.....	355
Relació alfabètica dels nois i noies que han fet ballar els Nanos entre els anys 1992 i 2023	364
9. FITXES TÈCNIQUES DELS GEGANTS I ELS NANOS DE MONTBLANC	366
Fitxa tècnica dels Gegants centenaris de Montblanc. 1864.....	366
Fitxa tècnica de les rèpliques dels Gegants de Montblanc. 1992	375
Fitxa tècnica dels Nanos centenaris de Montblanc. 1864.....	381
Fitxa tècnica dels Nanos contemporanis de Montblanc. 1981.....	385
Fitxa tècnica de les dues noves parelles de Nanos contemporanis de Montblanc. 2006	387
Fitxa tècnica de la restauració dels Nanos contemporanis de Montblanc. 2021	389
<i>Les principals estrenes, reformes, restauracions, canvis i modificacions dels Gegants i els Nanos .....</i>	<i>390</i>
10. FONTS I RECURSOS.....	392
Fonts documentals	392
Fonts fotogràfiques	393
Fonts hemerogràfiques	395
Fonts bibliogràfiques	396
Fonts orals.....	411
Recursos sonors.....	412
Recursos audiovisuals	412

Foto: Sergi Miró.

Després de set anys de treball intens, Josep M. Porta ens ofereix un regal inestimable: un llibre meticulosament treballat, estudiat, planificat i exhaustiu. Aquesta obra és el resultat del seu esforç infatigable, però també és fruit de la contribució de moltes altres persones que han aportat el seu granet de sorra. Entre elles, cal destacar l'enyorada Àngels Mateu, la seva companya de vida, correctora de referència i, sobretot, la seva dona i la mare de l'Arnau i el Roger. Sense la seva presència, suport i amor, aquest projecte no hauria estat possible.

Els Gegants i els Nanos de Montblanc són més que figures festives; són testimonis vivents de la nostra història i cultura. Aquest llibre recull la seva trajectòria des dels seus inicis fins als nostres dies, reflectint no només les seves transformacions físiques, sinó també el significat profund que han tingut per a generacions de montblanquins i montblanquines. Cada «olé!» a la plaça Major ressona en les pàgines d'aquest llibre, recordant-nos les emocions i records que aquests Gegants i Nanos han generat al llarg del temps.

En un món cada cop més globalitzat, preservar i comprendre les nostres tradicions és essencial. Aquest llibre pretén oferir una visió clara i profunda sobre la història dels Gegants i els Nanos de Montblanc, combinant una base teòrica sòlida amb exemples pràctics i vivències personals. És un homenatge a la perseverança, l'artesania i la dedicació de tots aquells que han contribuït a mantenir viva aquesta tradició.

Aquesta obra està destinada a tots els que han viscut i estimat aquesta tradició. Ja sigui ballant els gegants, confeccionant-ne els vestits, pentinant-los o simplement expressant el seu afecte per ells, cada persona ha jugat un paper important

en aquesta història. És un reconeixement a tots ells, un tribut a la seva passió i dedicació. A través d'un recull exhaustiu de fets, anècdotes i imatges, el llibre que teniu a les mans ofereix una perspectiva única i completa sobre el significat i la importància per a Montblanc d'aquestes figures tan estimades.

Les imatges que il·lustren l'obra són testimonis silenciosos de moments passats, però les seves històries parlen per elles mateixes. Cada fotografia captura un instant de la nostra història compartida, i evoca records i emocions que traspassaran generacions. Espero que cada lector pugui trobar en aquestes pàgines les eines i els coneixements necessaris per comprendre i valorar plenament la importància d'aquesta tradició.

Ha estat un viatge fascinant, ple de descobriments i moments inoblidables. Vull expressar el meu agraïment a tots aquells que han fet possible aquest projecte, des dels col·laboradors més propers fins als amics i familiars que han ofert el seu suport incondicional. Sense vosaltres, aquest llibre no hauria vist la llum.

Com a alcalde de Montblanc, és un honor per a mi presentar-vos aquest llibre. Us convido a endinsar-vos en la seva lectura i a descobrir les històries i les persones que han donat vida als nostres estimats Gegants i Nanos. Estic segur que, entre aquestes pàgines, hi trobareu una part de la vostra pròpia història i espero que la vostra experiència sigui tan enriquidora com ho ha estat per a mi formar part d'aquesta comunitat.

Gràcies per triar aquest llibre. Bona lectura. «Olé!»

ORIOl PALLISSÓ I BALANYÀ
Alcalde de Montblanc

Us haig de confessar que, en els moments de redactar aquest pròleg, se'm barregen un grapat de records i sentiments difícils de poder controlar. En primer lloc, perquè recordo l'emoció i el sentiment de la festa dels cent cinquanta anys dels Gegants i els Nanos que vaig poder viure a Montblanc, un bon dia de principis de setembre, ara ja farà deu anys..., amb gran lluïment i participació de totes les persones, les colles geganteres i els representants de les institucions i el nombrós públic que hi assistí.

Però, en segon lloc, el fet de saber que l'autor es va posar a treballar per fer aquest llibre el dia que vaig marxar a l'exili (el 30 d'octubre de 2017), i que jo ara faci el seu pròleg el dia que s'ha publicat la Llei d'Amnistia (l'11 de juny de 2024) i falten poques setmanes perquè pugui retornar, crea una felicitat coincidència —o no— que m'anima moltíssim sols de poder imaginar que, segurament, podré estar present el dia de la presentació d'aquest llibre.

Aquests gairebé set anys que han passat, amb l'autor treballant de valent i jo fent el que podia des de l'exili (fins i tot vaig participar, a través de la pantalla, en la inauguració del Museu del Pessebre de Catalunya, a Montblanc, és clar) ens aporten, a tothom, una gran ensenyança, i al poble de Catalunya també. Guaiteu si n'hem pogut arribar a fer, de coses bones, fins i tot amb la covid pel mig... I espereu, que res ha acabat!

Normalment, el pròleg d'un llibre acostuma a fer una síntesi dels capítols i continguts del llibre que a continuació el lector es trobarà. Això, en aquest cas, és impossible, ja que al llibre hi trobareu tot, tot i tot el que us pugueu preguntar d'aquests altius personatges i dels caparruts de la Vila Ducal, i encara molt més que ni tan sols us podeu arribar a imaginar ara mateix.

Si el treball històric d'aquesta obra us deixa bocabadats, no us ha d'estranyar. Si resseguíu el currículum de l'autor, Josep M. Porta i Balanyà, ho entendreu: historiador, docent i arxiver apassionat per la seva feina, premiat en diverses ocasions i autor de nombroses publicacions d'alt nivell acadèmic. Els Gegants i els Nanos de Montblanc es mereixen aital manobre que, amb el seu mestratge i bon fer, ens deixa publicada una obra cabdal i d'obligada referència per a totes les persones de Montblanc, de la Conca de Barberà, dels Països Catalans i per als geganters de tot el món.

Cal fer esment de la pulcritud i bellesa de la feina que ha fet Cossetània Edicions, que ha realitzat l'edició que teniu a les mans de manera precisa. Un manera imprescindible que ajuda a distingir els diferents nivells d'aprofundiment de l'obra.

Si em permeteu que acabi el meu text amb uns versos, us copio aquí un fragment del poema «Corpus», publicat en el llibre *Tríptic de l'any 1946-1947*, de Joan Maragall:

Llur alta mirada immòbil
ullprèn a tota la gent
que se'ls mira i els rodeja
sense fer cap pensament:
se'ls mira perquè són grans
i duen vestits llampants
i ballen cada moment...
Els gegants, els gegants,
són joves eternament.

LLUÍS PUIG I GORDI
Conflent, 11 de juny de 2024

Foto: Sergi Miró.

No hi ha figures més populars que les dels Gegants i els Nanos!

Els Gegants de Montblanc constitueixen un dels principals símbols de la Vila Ducal atesa la seva representativitat col·lectiva.

Són unes peces d'art, perquè són històrics, amb cent seixanta anys al darrere.

Són patrimoni, perquè han adquirit valors patrimonials, socials, emblemàtics i representatius.

Són cultura, perquè formen part consubstancial de folklore de la vila i són els elements essencials del Seguici Popular.

Són festa, perquè en totes les grans diades o festivitats de la vila hi són presents, i sense els seus balls a la plaça Major no s'entendrien les Festes i Fires de Sant Maties, la celebració del Corpus i, per descomptat, la festa grossa per antonomàsia, la Festa Major, els dies 8 i 9 de setembre, dues diades dedicades als dos patrons: la Mare de Déu de la Serra i sant Maties.

Són diversió, perquè grans i petits sempre gaudeixen d'allò més veient com els Gegants i els Nanos desfilen i dansen.

Són únics, per la seva prestància, bellesa i pels seus peculiars balls al so i al ritme dels típics i característics pasdobles, tocats magistralment primer per la Banda Municipal i actualment per la Banda de Música Verge de la Serra. Tota la plaça vibra i tremola quan sona la «Carrascosa» i, sobretot, quan s'inicien els primers compassos de l'«Amparito Roca».

I són els millors del món mundial.

En definitiva, els Gegants i els Nanos de Montblanc són un catalitzador de sentiments: d'alegria, d'il·lusió, d'afecte i d'admiració.

Els Gegants, i d'alguna manera també els Nans o Nanos, juntament amb la Mare de Déu de la Serra, esdevenen els dos components clau del folklore tradicional montblanquí, del folklore popular i religiós.

En els últims anys, com un altre element distintiu i àdhuc d'orgull col·lectiu, s'hi ha afegit la figura de sant Jordi i tot el que envolta la llegenda del valerós cavaller, de la dolça princesa i de l'endimoniat drac, escenificada a partir de 1987 i representada ja en l'edició consecutiva de trenta-set setmanes medievals que tenen lloc cada any en els dies al voltant de la diada de l'heroi, del llibre i de la rosa.

Aquestes tradicions, fets, festes i participació ciutadana converteixen Montblanc, durant uns dies, en la millor recreació d'una vila medieval, en la vila medieval de Catalunya per excel·lència. Aquestes festes, fets i tradicions omplen de satisfacció i de consciència col·lectiva a totes les montblanquines i montblanquins, ja siguin de naixement, d'adopció o de fora vila. En la celebració o commemoració d'aquests fets, tradici-

ons i festes, totes i tots hi intervenen o hi són presents, i moltes tenen com a lloc central la plaça Major.

I en aquestes festes tradicionals de Montblanc, en les antigues festes majors de Sant Maties, les celebracions del Corpus de Santa Maria, de la parròquia de Sant Miquel i el Sagrat Cor, i en les actuals Festes i Fires de Sant Maties, el Corpus i la Festa Major de setembre, els Gegants i els Nanos sempre hi han tingut un paper destacat i continuat.

Manllevant una de les frases més icòniques i aconseguides del món geganter, podem dir que «Catalunya és un país petit, però és un país gegant». És un país ple de gegants, amb una tradició gegantera que ve de molt lluny. Seria la mítica Hiperbòria d'Heròdot. Són poques les poblacions, viles i ciutats de Catalunya que no en tinguin cap. Alguns són històrics, com en el cas dels de Montblanc, d'altres són més tardans, i la resta sorgiren com bolets en el període de l'anomenada *transició democràtica*. Tothom volia tenir gegants i fou quan aquestes figures es «democratitzaren» i passaren plenament a formar part de la cultura popular, de la cultura del carrer.

En la llunyana data de 1934, el folklorista Joan Amades, en el seu excel·lent llibre *Gegants, nans i altres entremesos*, constata que:

De totes les velles imatges que han pres estat en l'ànima del poble, no n'hi ha cap que pugui igualar-se a la dels Gegants, Nans i altres vells entremesos que formaven part de les processons i de les festes de caràcter popular, molts d'ells ja desapareguts dels nostres costums.

La visió d'aquests éssers, d'origen remot i obscur, posseïts d'un bell encís, ha fet vibrar amb la més aguda intensitat els infants de tots els temps, que hem mirat les elevades figures amb un agredolç d'admiració, curiositat i païra alhora; però ens han atret amb una força irresistible i ens han fet viure moments de meravellosa il·lusió, que ens transportaven en un enciser món de rondalla. D'infants ja ens han corprès i sempre més la nostra franca simpatia els ha acompanyat, i quan el so manyac del típic flabiol ha ferit la nostra orella amb la gaia tonada de la típica dansa, tota ànima sensible que no ha pogut resistir la temptació de veure'ls i sentir vinculada en ells la força de la tradició del nostre poble i l'empremta de l'ànima de la ciutat per ells simbolitzada. Els Gegants sempre ens han fet la impressió d'uns pares de passat venerable que han vist girar a llur entorn dotzenes de generacions. Ells han participat en les joies i els dols de la ciutat com ho hagi pogut fer el més fervent dels ciutadans, i, per raó de llur vida centenària, han vinculat tota l'essència ciutadana viscuda durant uns quants segles.

En uns temps ja molt més recents, l'any 2021, l'expert en cultura popular Jan Grau i Martí i el conservador patrimonial Carles Freixes i Codina, en el seu treball *Gegants. Sis-cents*

Foto: Francesc Pulido.

anys de festa i tradició, reblaven el clau, tot seguint el fil de Joan Amades:

Els gegants tenen quelcom que els fa especials. Des que som petits aquests entranyables ninots animats formen part del nostre imaginari personal i col·lectiu. Qualsevol persona que es trobi en un carrer o una plaça durant la festa major, podrà gaudir d'un gran nombre de balls populars i de figures festives que conformen bona part del patrimoni de la nostra cultura popular. Dins d'aquest conjunt d'entremesos, danses i rituals, destaquen, i amb escreix, els gegants. Potser perquè mai perdem del tot l'essència del nen que portem a dins; potser perquè és dels primers referents simbòlics que reforcen el nostre sentit de pertinença a la comunitat; potser perquè són l'element més visible que significa la festa, en especial la festa major. O potser per tot plegat i alguna cosa més que fa que formin part del nostre imaginari més anímic.

D'altra banda, Joan Amades, en justificar el seu estudi sobre els Gegants de Catalunya, escriu uns paràgrafs que fem nostres completament i que són totalment aplicables a aquesta obra sobre els Gegants i els Nanos de Montblanc:

Participant d'aquesta simpatia i pel marcat interès que ens mereix l'estudi dels nostres costums, ens hem decidit a fer el present

treball. En la nostra cultura no hi ha cap altra mena d'imatges ni figures que, com els Gegants i altres entremesos semblants, gaudeixin d'una major popularitat.

A aquest efecte hem reunit tota mena de dades fins on ens ha estat possible, amb el propòsit de donar una visió de conjunt que ponderi el gran valor de la nostra iconografia en el sentit que hem indicat i en faci veure en el possible l'evolució [...].

I també que puguem conèixer molt millor com funcionaven i com eren les nostres festes i tradicions.

En aquest llibre que teniu a mans hem intentat donar una visió tan completa com hem pogut dels Gegants i els Nanos de Montblanc al llarg dels seus primers cent seixanta anys d'història i, al mateix temps, oferir un repàs de les festes i tradicions de la vila montblanquina, ja que són les que emmarquen i donen sentit a la vida dels Gegants. Per ser més desconegudes, aquestes descripcions sobre el funcionament i el desenvolupament de les festes són molt més detallades fins al 1936, perquè després, en els primers anys del franquisme, esdevindran força més anodines i monòtones, i pel que fa a les festes de temps més actuals aquestes ja són a bastament conegudes pels lectors.

Foto: Sergi Miró.

Foto: David Solé.

Paral·lelament, sempre que hem pogut, hem intentat donar veu als protagonistes, als personatges que van viure els fets. Els que deixaren constància documental foren els polítics i els funcionaris locals, amb les actes dels Plens, amb la comptabilitat municipal, les sèries de correspondència i altres documents. També els capellans, amb el plebà i el rector de la parròquia de Sant Miquel al capdavant. I, sobretot, els cronistes i els responsables de les publicacions periòdiques locals o de caràcter més general que, amb les seves notes de premsa i els seus comentaris, protocol·litzaren la vida diària i festiva. Foren, i són, els notaris del seu temps. Així doncs, hom podrà observar que les citacions, reproduïdes tal com les varen escriure, amb el manteniment de la lletra, poden semblar nombroses, però pensem que aporten molta més proximitat i clarividència als fets que relatem.

Per tant, tot fent un incís, volem reivindicar la importància de la premsa local i comarcal. No és el cas el que va deixar escrit George Orwell, quan, tot referint-se a la premsa en general i a l'espanyola en particular, va fer saber que:

Abans ja havia notat que cap succés és correctament relatat a la premsa, però a Espanya per primera vegada vaig veure periòdics on els reportatges no tenien cap relació amb els fets [...]. Vaig veure periòdics a Londres que venien aquestes mentides i vaig veure àvids intel·lectuals construint superestructures emocionals sobre esdeveniments que mai havien tingut lloc.

Actualment, amb la pacient tasca que al llarg dels anys s'ha fet, i s'està fent, des de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, disposem de les capçaleres que s'editaren o que encara s'estan publicant a la Conca de Barberà, una feina prèvia que ha estat cabdal per poder teixir aquesta obra. Sense les notícies publicades a la premsa que han deixat constància de les festes, de les sortides dels Gegants i els Nanos i del desenvolupament d'aquelles tradicionals diades, no hauria estat possible escriure la història dels Gegants i els Nanos de Montblanc, ja que no hauríem pogut conèixer de primera mà el batec social i festiu de la vila.

És sobrer comentar que aquestes publicacions de premsa local i comarcal amb el pas dels anys adquireixen nous valors com a fonts històriques i patrimonials. En conseqüència, les col·leccions que s'han conservat de principis del segle xx, que a Montblanc bàsicament són les d'Antoni Roselló i Sans i les de la família Requesens, juntament amb les publicacions que s'editaren a partir dels anys cinquanta, però sobretot a partir de la dècada dels vuitanta del segle passat, esdevenen una gran font d'informació històrica, la microhistòria en plenitud, de la vida política, cultural, econòmica, social i festiva dels nostres pobles i viles.

Ha estat essencial que, des de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, es reunissin aquestes col·leccions de premsa i d'altres de la comarca i que s'endeguéssin una persistent tasca de digitalització dels números que conformen les diferents capçaleres.

Aquesta reproducció substitutòria, sens dubte, és imprescindible per a la preservació futura i per a la divulgació. Però ha estat determinant que, una vegada es va disposar de les col·leccions en suport digital, es pogués efectuar el buidatge electrònic dels continguts. A cada pàgina se li aplicà el sistema de reconeixement de text (OCR), un fet que ens va permetre

que, per confegir aquest estudi, poguéssim fer cerques detallades per paraules sobre un número, una capçalera o sobre gran part dels fons hemerogràfics. Aleshores, els resultats desitjats augmentaren de forma exponencial i molt especialment en la reducció del temps invertit, perquè no calia passar pàgina a pàgina de forma manual buscant una notícia concreta. Malauradament, aquesta rapidesa en el recull de dades no ha estat possible i no ens n'hem pogut beneficiar en les capçaleres editades més recentment i que, a més, quantitativament són les que tenen més pes i comprenen un abast cronològic més dilatat. Ens estem referint a *Juventut de l'Alt Camp*, *El Pati* i *Nova Conca*, que no estaven digitalitzades i, per tant, en varem haver de realitzar un detallat i perllongat buidatge, aquesta vegada pàgina a pàgina, a la recerca de les notícies que ens poguessin interessar.

Igualment, ha estat fonamental poder disposar de la documentació de caràcter més oficial. Aquesta, pel que fa a la història dels Gegants i els Nanos, es troba majoritàriament en la documentació del fons de l'Ajuntament de Montblanc. Hem buidat totes les actes municipals, amb les del Ple al capdavant, bàsicament per conèixer l'evolució de la política festiva del consistori. També hem procedit a efectuar una detallada recerca en les sèries de correspondència per copsar les relacions del municipi amb els altres, essencialment amb les dues parròquies que hi havia al llindar dels segles XIX i XX.

I, sobretot, hem realitzat un llarg i laboriós buidatge de tota la comptabilitat municipal per així poder conèixer les despeses que s'efectuaren en les figures dels Gegants i els Nanos, ja fos per a l'adquisició de complements com per al seu manteniment, adequació (amb les tasques periòdiques de pintura o els successius pentinats), reformes, conservació, restauracions, o simplement per conèixer les sortides que s'efectuaren a partir dels llibres de comptes, dels lliuraments i dels rebuts i de les factures. Aquesta última documentació comptable, a banda de l'import de les despeses, pel fet de constar-hi els noms i cognoms i les signatures dels geganters i dels portadors dels Nanos, ha estat fonamental per poder confegir els llistats del capítol vuitè, «Els geganters i els balladors i les balladores dels Nanos». Malauradament, aquesta microhistòria quedà estroncada a partir de 1980 en virtut de l'aplicació de les TAAD (Taules d'Accés i Avaluació Documental), en haver d'avaluar aquests rebuts i factures.

A més, ens hem servit d'altres fons i col·leccions, tots ells majoritàriament servats a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Els programes d'actes i de festes han constituït un valuós complement.

Per a tot l'aspecte fotogràfic, ha estat clau l'arxiu d'imatges del fons de l'Ajuntament de Montblanc i d'altres fons de fotògrafs, entre els quals sobresurten els de Vicenç Baldrich i Sabaté, Kim Castells, Salvador Masdeu i Guasch / Nou Estudi i Nova Imatge, Anton Moix i Pallisó i Joan Santacana i Duran. Per als anys més propers, ha estat notòria la col·laboració d'altres persones que ens han cedit diferents imatges, a totes les quals els agraïm la seva bona predisposició. Regraciem, a més, a totes les persones que ens han aportat vídeos per confegir els QR de l'apartat «Recursos audiovisuals», del capítol final del llibre.

I parlant dels temps actuals, veureu que aquest estudi dels Gegants i els Nanos de la Vila Ducal arriba fins a l'any 2024.

Fotografia cedida per Aina Manzano.
Foto d'autor desconegut.

Una llegenda força estesa diu que Zhou Enlai, escriptor, alt dirigent i primer ministre de la Xina maoista, quan li preguntaren sobre què pensava de la Revolució Francesa, va afirmar estoicament: «Encara no hi tenim prou perspectiva històrica». I ja havien passat més de cent cinquanta anys!

Analitzar un fet històric actual, o la història immediata, presenta una sèrie d'avantatges, però també molts inconvenients. Els principals avantatges són que disposem de moltíssimes informacions, normalment sense l'existència de buits documentals que abracin un període d'anys, i a vegades tenim el privilegi de conèixer personalment els fets i els seus protagonistes més directes. Però tot sovint ens trobem que aquesta multiplicitat d'informacions poden o acostumen a ser contradictòries o discrepants, segons qui les ha escrites, i, per tant, la immediatesa i la proximitat dels fets dificulta notablement la perspectiva històrica que deia Zhou Enlai. Encara no sabem si aquell fet, esdeveniment o personatge serà cabdal o no; és a dir, si passarà a la història o no tindrà la suficient transcendència i anirà directament a la seva paperera. No obstant això, amb relació a la festa i als Gegants, més d'una vegada haurem viscut un fet històric, i potser nosaltres mateixos haurem format part d'aquell engranatge, quan en aquells moments no se'ns presenta com a evident. Ben segur que no serà fins a molt més tard quan ens en farem capaços.

El llibre s'estructura en deu capítols. En el primer analitzem la tradició gegantera i el simbolisme dels Gegants i els Nanos, tant en l'àmbit de Catalunya com en el cas que ens ocupa. Els Gegants i els Nanos formen part consubstancial del fet de ser de Montblanc, del montblanquinisme, que en l'àmbit popular

Foto: Sergi Miró.

i festiu té com a centre neuràlgic la plaça Major. Amb aquest esperit, cada autor que ha escrit sobre el tema ha tingut la seva pròpia visió, moltes de les quals són força coincidents.

Una vegada adquirits els Gegants i els Nanos l'any 1864, els quatre següents capítols fan referència a les seves sortides a Montblanc, que s'han organitzat en un sentit cronològic. Cal advertir que sempre ens referim a les que han tingut un caràcter institucional o públic, ja que, per la manca d'interès general, no hem inclòs les que en els últims anys han fet amb motiu d'enllaços matrimonials o per festes particulars. El segon capítol abraça la segona part del segle XIX. El següent, el tercer, va des dels inicis del segle XX fins a l'esclat de la Guerra Civil. L'altre, el quart, analitza la part central de la centúria, a partir de la immediata postguerra, d'ençà de 1939 fins a 1990, ja que els anys 1991-1992 significaran un gran canvi, amb la proposta de reglamentació i la construcció de la rèplica dels dos Gegants. Per tant, el cinquè capítol conté els últims anys del segle XX. El sisè tracta plenament el segle XXI, car s'enceta amb les Festes Extraordinàries de la Serra de 2006 i arriba fins a l'actualitat.

Continua el llibre amb el capítol setè, que descriu les sortides dels Gegants i els Nanos fora de la vila estricta de Montblanc, amb el punt d'inflexió de l'any 1992, amb la realització de les rèpliques o còpies dels dos Gegants. D'aleshores ençà, ja es podrà sortir molt més sovint fora vila i desplaçar-se a les poblacions que demanin la presència dels egregis personatges montblanquins sense el perill que es malmetin les figures centenàries.

En tots aquests capítols de les sortides, especialment en els que fan referència a les que, al llarg dels anys, han fet a la vila de Montblanc, pel fet que el fil discursiu sigui el cronològic, som del tot conscients que a vegades el text pot resultar una mica repetitiu.

Per solucionar-ho, hem optat per oferir un triple nivell de lectura. En conseqüència, el primer, el bàsic, el constitueix el text en ell mateix. Un segon nivell, molt més aprofundit, el tenim en les notes a peu de pàgina que, a més de donar les lògiques citacions i referències documentals, hemerogràfiques i bibliogràfiques pertinents, ofereixen anotacions i ampliacions textuais sobre els mateixos Gegants i Nanos, les despeses que han comportat, les festes i tradicions o sobre diferents aspectes de la història de Montblanc. Constitueixen, doncs, un complement indispensable del text.

El tercer nivell se centra en els desglossats que, d'una manera força més extensa, desenvolupen fets, esdeveniments, diferents aspectes, personatges i entitats o associacions, majoritàriament de finals del segle XIX i de bona part del XX. Uns desglossats que pretenen donar una visió més àmplia i poder aprofundir en temes de la història de Montblanc d'ençà de 1864, amb els Gegants i els Nanos com a eix vertebrador del relat que proposem. A més, hi hem inclòs unes quantes obres poètiques de diversos autors i uns quadres sinòptics sobre les sortides dels Gegants i els Nanos, ja sigui a Montblanc com a les diferents localitats de fora vila.

El llibre es clou amb tres capítols finals. El vuitè conté tots els noms i cognoms que hem pogut esbrinar dels geganters, amb algunes aproximacions biogràfiques, juntament amb les

relacions cronològiques dels balladors i balladores dels Nanos. El següent capítol, el novè, reuneix les fitxes tècniques dels Gegants i els Nanos. Seguint una mateixa estructura temàtica, hom hi trobarà les fitxes dels Gegants centenaris (de 1864), de les còpies o rèpliques (de 1992), dels Nanos centenaris (de 1864), dels vuit Nanos contemporanis (de 1981) i de les dues noves parelles de Nanos (de 2006), que són més petits. Es complementa amb la fitxa de la restauració dels dotze Nanos contemporanis (portada a terme l'any 2021) i amb el desglossat de la relació cronològica de les principals estrenes, reformes, restauracions, canvis i modificacions que han tingut les figures dels Gegants i els Nanos al llarg de la seva història.

Finalment, el capítol desè detalla les fonts emprades en la recerca i redacció de l'obra. Les hem dividides en fonts documentals, fotogràfiques, hemerogràfiques, bibliogràfiques i orals. Es completa amb els recursos sonors, els CD amb els pasdobles que ballen els Gegants i els Nanos i d'altres peces musicals en les quals ells són els protagonistes. I, per acabar, tenim els recursos audiovisuals, amb els codis QR, perquè tothom pugui gaudir plenament de la música i dels balls dels Gegants i els Nanos de Montblanc com si fos present en les grans diades a la plaça Major.

En l'apartat d'agraïments, de bell antuvi, cal esmentar que aquest llibre no hauria vist la llum i no hauria estat possible sense la col·laboració de moltes persones que han participat en diferents fases de la confecció de l'obra que teniu a les mans, bona part de les quals són bons amics i amigues. I d'altres que conec directament o indirecta pels seus escrits. Són tots els que han estat, o són, els redactors de les notícies o cròniques aparegudes en les publicacions periòdiques locals i comarcals. Un record a tots ells i a Epi Mestre.

És de justícia reverenciar els montblanquins amb els quals m'he entrevistat per poder compartir els seus coneixements i pel temps que m'han dedicat, així com a tothom que ens ha cedit alguna fotografia o vídeo per il·lustrar aquest llibre. Totes elles i tots ells estan referenciats convenientment en el capítol de «Fonts i recursos».

Les antigues companyes de l'Arxiu Comarcal, lògicament, han de tenir un lloc molt especial en aquest apartat per la seva constant ajuda i per resoldre'm diferents temes i altres qüestions molt més puntuals. Lali Albareda i Lliró, Anna Clofent i Roca, Sònia Gual i Miró, Míriam Gambús i Padró, sempre predisposada a atendre'm en tot el que li he demanat, i Núria Vilà i Ninot, per la recerca, codificació i retocs de fotografies; i també l'actual directora, Montse Gomà i Cortès, i el bon amic Gabriel Serra i Cendrós. A més, també he d'anomenar els companys d'altres arxius i col·legues de professió, com són Sabí Peris i Serradell i Jordi Piqué i Padró, pels seus savis consells i per les facilitats d'accés als fons que custodiaven.

Josep Roselló i Fabregat, tothora amatent i sol·lícit als meus plantejaments i preguntes, i Joan Santacana i Duran, per seleccionar les imatges necessàries del seu fons fotogràfic. Menció especial la mereix Josep Gomis i Martí, amb qui he gaudit de llargues converses, ja que la seva memòria constitueix un veritable arxiu oral de saviesa montblanquina i, sobretot, perquè ha identificat moltes fotografies, amb la descripció de la munió de persones que hi apareixen.

Foto: Sergi Miró.

Esment a part el mereix Joan-Miquel Merino que, com a responsable de l'arxiu de la Colla Gegantera de Rubí, ha portat a cap una ingent tasca de recollida de documentació i de notícies sobre el món geganter i, en el nostre cas, sobre la Vila Ducal, amb els *Dossiers de premsa dels Gegants i Nans de Montblanc*. En moltes ocasions han representat un buidatge paral·lel al que nosaltres ja havíem efectuat. Però en altres ens han aportat noves notícies. Moltes gràcies, Joan-Miquel, i per extensió gràcies també a David Torrent i Garcia, per fer d'intercessor. I també a Jordi Bertran i Luengo li dec unes especificacions sobre la festa a Tarragona, la baixada de l'Àliga i l'«Amparito Roca».

Han estat igualment de gran ajuda les anotacions sobre les sortides dels Gegants i els Nanos que, pacientment, en els últims anys ha anat confeccionant el meu germà, Ismael Porta i Balanyà, artífex de les rèpliques dels Nanos i dels Gegants, geganter i curador de les figures. A ell li dec la lectura dels textos originals, que han comptat amb les seves valuoses aportacions i, sobretot, les efectuades en el capítol novè, referent a les fitxes tècniques, on se'l pot considerar com a coautor i, alhora, és

l'autor de bona part de les fotografies que l'il·lustren. En aquest apartat també he d'incloure Teresa Bordell i Sierra, per la diligent recerca d'imatges.

Per altres aspectes més concrets i puntuals, hem comptat amb la valuosa participació de Judit Albalat i Gao, Josep M. Castellví i Tàrraga, Eduard Contijoch i Miquel, Aina Gabarró i Clofent i Sílvia Romero i Cartaà.

Menció a part la mereixen els geganters Jordi Coll i Hurtado i, sobretot, Sergi Miró i Puertas, per la coordinació en la recerca de fotografies dels últims temps i en la definició dels codis QR.

En l'àmbit més institucional, he d'anomenar el molt bon amic i anterior alcalde de Montblanc, Josep Andreu i Domingo, que des d'un bon inici va animar-me a tirar endavant aquest estudi. A l'actual alcalde, Oriol Pallisó i Balanyà, per ser decisiu en l'edició i per haver escrit el pròleg. Aquesta gratitud la faig extensiva a Lluís Puig i Gordi, que va exercir de director general de Cultura Popular, Associacionisme i Accions Culturals i que posteriorment fou conseller de Cultura i ara pateix un exili injust i massa llarg. Quan li vaig proposar de ser l'autor del pròleg

—que, per cert, és un excel·lent pròleg— va acceptar gustosament redactar-lo.

D'altra banda, cal fer constar tot el personal de Cossetània Edicions, en especial Josep M. Olivé i Compte, Jordi Ferré i Blasco, Anna Pons i Herrero i Georgina Solé i Mir pel seu bon fer, primmirat treball i per la cura que han posat en tot el procés d'edició.

I, com no, el més sincer agraïment a tota la meva família, a l'Arnau, el Roger, l'Aida i la Gemma i, molt especialment, a la meva amiga, companya, esposa i estimada Àngels, que sempre i en tot moment em va donar suport i em va animar a tirar endavant el treball, em va aconsellar en molts aspectes, va aportar nombroses iniciatives i, fins als últims moments, el va llegir, millorar i corregir ortogràficament i estilísticament. Immenses gràcies per tots aquests anys de felicitat. Una gran pena que ens haguessis dit adeu abans d'hora.

Per acabar, com que aquest llibre s'ha publicat per commemorar que els Gegants i els Nanos de Montblanc han fet els cent seixanta anys d'història, una efemèride que coincideix amb els sis-cents anys que per primera vegada surten documentats uns gegants en una processó de Corpus a Barcelona i

a Europa, pensem que cal fer un acte de gratitud als geganters i als balladors i balladores, naners i naneres, dels Nanos.

Però també als encarregats, les perruqueres, les cosidores i modistes, els pintors, els serrallers i manyans, els fusters, les floristes, els restauradors i a tots els que d'alguna manera o altra han intervingut i col·laborat en qualsevol ocupació relacionada amb els Gegants i els Nanos. Per tant, valgui aquest homenatge a la terra, al montblanquinisme, a tots els que són, i han sigut, darrere els Gegants i no són els protagonistes visibles en les típiques ballades. Són els que, en definitiva, vetllen per la seva conservació i manteniment i els que s'encarreguen de totes les tasques necessàries perquè els Gegants estiguin totalment abillats, ben vestits, pentinats i maquillats i surtin amb un excel·lent aspecte per les festivitats més tradicionals i així puguin fer gaudir a tothom amb les seves desfilades pels carrers i places de la vila i les ballades a la plaça Major. A tots ells, la més sincera enhorabona i felicitació per aquests cent seixanta anys d'història.

JOSEP M. PORTA I BALANYÀ
Montblanc, 6 de juny de 2024

Fotomuntatge d'Ismael Porta.

Els Gegants i els Nanos, simbolisme i montblanquinisme

LA PLAÇA MAJOR

L'antiga plaça del Mercadal, la plaça Major de Montblanc, o la Plaça,¹ ha estat des de sempre, o des de temps immemorials, el rovell de l'ou de la vida montblanquina. Ha estat, i encara és, el centre polític, el del poder local, on hi ha la Casa de la Vila; el centre comercial, amb la celebració del mercat setmanal, i abans de les fires anuals, amb la presència continuada de nombroses botigues i comerços. En part, fins fa poc, també era el centre financer (amb dues seus bancàries) i, sobretot, sempre ha estat el centre lúdic, amb nombrosos bars, i el centre de l'espai festiu montblanquí, on es desenvolupen els principals esdeveniments, com són les desfilades i les processons, els concerts, les trobades, les concentracions i els actes més diversos, el mercat medieval per la Setmana Medieval, etc. Un centre que ha cohesionat i mostrat, i quan ha convingut ha reivindicat, la cultura tradicional i popular local i també la nacional, d'una manera totalment transversal. La màxima expressió d'aquesta expressió cultural, que des de sempre ha volgut ser del tot integradora, han estat els diferents elements que conformen el Seguici Popular de la Vila Ducal.

Però la Plaça també ha estat el cor de la realitat diària. Un anar i venir dels vilatans per realitzar les seves compres, transaccions i, abans de l'última dècada del segle XIX, a la recerca d'un dels elements més preuats: l'aigua a la Font Major. Joan Poblet i Civit ens ofereix un retrat molt fidedigne d'aquells temps, amb el bullici del dia a dia, i dels personatges típics que l'habitaven:

Croquis de la plaça Major de Montblanc confeccionat per Joan Poblet i Civit amb les cases, els comerços i els noms dels seus propietaris de principis de la dècada de 1930. Joan POBLET I CIVIT. Notes històriques de la vila de Montblanch. Tom III.

Notes i dades per a la història de la Ducal Vila de Montblanch. Les Borges Blanques: inèdit, 1942, p. 358 i 359 (reg. 4.212. 3).

- «No li sabem dir altre nom. No ens plau ni el de la Constitució, ni el de Prat de la Riba, ni el de la República. Cal fugir de provincianismes. La plaça major, a Montblanc, és per antonomàsia, la plaça. Cap altre nom li escau, doncs, que el de plaça major.» *Aires de la Conca* (Montblanc), 261 (14 de desembre de 1935), p. 8. En el transcurs dels anys, l'antiga plaça del Mercadal o plaça Major ha tingut diferents denominacions, com ara plaça de la Constitució (11 de novembre de 1821), plaça Major (1910), plaça Prat de la Riba (12 de febrer de 1922), plaça de la Constitució (26 de març de 1926), una altra vegada plaça Prat de la Riba (27 d'abril de 1930), plaça de la República (29 de juliol de 1931) i plaça del Generalísimo (22 de maig de 1940), per retornar novament, amb la transició democràtica, al nom popular de plaça Major (1975).

LA NOSTRA PLASSA MAJOR. La portada d'aigües a les cases feu canviar completament el caire de la Plassa, ja que [de] bullició passà a una quietut i sosego molt notable, sobretot als primers temps, ja que'l 75% de la vila anava a la Font Major a proveir-se d'aquest líquit tant indispensable. El moviment a la font era tant gran, amb tot i que les tres canelles rajaben contínuament, que moltes vegades al dia s'havia de demanar tanda, reunint-se moltes dones i minyones i homes i quichalla que feien la corresponent gatzara i bullisi que's sentia de l'altre cap de la plassa, tampoc i faltaben les corresponents estisorades i baralles, sobre tot cuand alguna bolla omplir primer que l'altre, allavors trencadisa de cantis, estirada de monyos, etc. etc. S'ha de tenir present que a l'època que'ns referim, encara no hi havia la font de Sant Marsal² i menys la de la fruita o enrajolada³ i que ademès acudien a buscar aigua's fadrins forners, en cosis, amb llurs canals,⁴ portats per somalers,⁵ ja que dits atuells pesaben molt i que en aquells temps i havia els pastissers següents: Forn del Lluïset, Trona, Asmusclat, Mallet, Janot, Candiòl, Panadero, Torruella (a) Mansana i algun altre. Ademès sempre hi havia algun pagès amb portadores, ja fos per abeurar les aberies⁶ a casa o per rentar alguna eina als mitjadies i als tarts; tampoc s'entenien al aveurador, amb tot i éser de grans proporcions, etc. etc. Tot plegat donava, com habem dit, un gran moviment a la plassa. De tot això no'n resta casi res, solament quedaren algunes figures que feien de món a la plassa, com el Sr. Giol guaitant hores i més hores a la finestra del seu terrat, la vella Portuguès jugant totes les tardes a cartes darrera'l balcó amb la Sra. Ventura apotecari, el Raimundo Pedrol que s'hi passejava tot sol moltes estones i sense dir res a ningú, el vell Caverlot dret a la porta de sa tenda, el Salvador de la Mariana, entrant i sortint de la botiga per espulsar capses i peses de roba, etc. etc. Desapareixents aquestos motius de bullisi i ornamentació ha vingut el moviment natural. La plassa està urbanizada a la moderna i enderrocats els porxos de casa Malet i Xolis⁷ resulta forsa hermorejada i cambiada completament.⁸

Un altre gran cronista de la vila, Lluís Vives i Poblet, que deixà unes excel·lents i extenses *Narracions* inèdites sobre

La plaça Major amb l'empedrat a mà esquerra, amb els arbres acabats de plantar i l'imponent esgrafiat de cal Pere Tomàs i Guarro, conegut també com a cal Rendé, pintat el 1863 per Maties Guarro.

ACCB. Col·lecció de postals. Foto d'autor desconegut.

Montblanc, en referir-se a la plaça Major, la situava al centre de la vida i dels anhels dels montblanquins i com a punt neuràlgic dels grans esdeveniments que havia viscut la vila al llarg de la seva història:

Com a cor de la vila doncs, la seva principal funció és bategar al ritme de la sang que assimila i de l'oxigen que respira. I aquest ha estat el principal motiu de reiterats canvis de nom que en general ha registrat, i també per l'arrelada costum espanyola de voler deixar marcada la petja del pas del temps, en la nomenclatura de

- Per reemplaçar l'antiga font del Vall i amb motiu de la urbanització de la plaça de Sant Marçal el 1892, va ser inaugurada una nova font, la font de Sant Marçal, col·locada davant mateix de l'històric edifici. Tenia dues canelles. Avui una està tapiada. Vegeu Josep M. PORTA i BALANYÀ. *Montblanc*. Valls: Cossetània Edicions (La Creu de Terme, 8), 2000, p. 110; Josep M. PORTA i BALANYÀ; Gabriel SERRA i CENDRÓS. *Història de la Congregació i Germandat de la Sang de Montblanc*. Montblanc: Congregació de la Puríssima Sang de N. S. J. de Montblanc, 1992, p. 168-169 i Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (ACCB). Col·lecció Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca (CMAMC) i Joan POBLET i CIVIT. *Notes històriques de la vila de Montblanch. Tom II. Notes i dades referents a Montblanch*. Montblanc: inèdit, 1931, p. 217-219 (reg. 4.212. 2). Sobre la construcció de les primeres fonts a Montblanc, vegeu també Gabriel SERRA i CENDRÓS. «La construcció de la Font de la Plaça o Font de la Pasquala (1727-1730)». *Aplec de Treballs* (Montblanc), 31 (2013), p. 43-58 i Josep M. T. GRAU i PUJOL; Josep M. PORTA i BALANYÀ; Jaume TEIXIDÓ i MONTALÀ. «L'abastament d'aigua als segles XVIII-XIX a la Conca de Barberà. El cas de Montblanc: la construcció de fonts». A: DIVERSOS AUTORS. *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*. Tarragona: Comissió 200 anys de l'arribada de l'aigua a Tarragona. Aigües de Tarragona (EMATSA), 1998, p. 85-98.
- Una altra font, com a substituta de la font de la Vila, s'emplaçà a la placeta del Riber a proposta de l'alcalde Joan Poblet i Civit. Va ser inaugurada l'agost de 1923 i fou coneguda com la font de la Fruita per les seves rajoles valencianes, amb trets decoratius de raïms i motius vegetals, obrades pel ceramista barceloní Casimir Vicens. El 1950 va ser enderrocada i reemplaçada per una altra, de molta menys categoria, la qual, el juny de 1951, se situà a les escales del carrer Pere Deguí i, el 1987, gaudiria d'unes obres de millora quan s'urbanitzà la plaça. Josep M. PORTA i BALANYÀ. *Montblanc...*, p. 110; íd. *Imatges i records. Montblanc*. Barcelona: Viena-Columna (Imatges i Records, 79), 1988, p. 24 i Joan POBLET i CIVIT. *Notes històriques de la vila de Montblanch. Tom II...*, p. 217-219.
- Segons el *Diccionari català-valencià-balear* de mossèn Antoni Alcover i de Francesc B. Moll, un canal és un conducte amb la concavitat generalment descoberta, que serveix per dur l'aigua o un altre líquid d'una part a una altra.
- O *semalers*. Segons el mateix *Diccionari català-valencià-balear* eren els portants de «dos pals d'un metre de llargada que, posats sota les cornaleres (els dos agafadors) d'una semal (o portadora), es carregaven a l'espatlla de quatre homes i servien per a transportar la semal plena de raïm o d'alguna altra cosa». En aquest cas, d'aigua.
- Segons el mateix Diccionari, les *averies* són «els animals domèstics en general, sien bestiar gros, sien gallinam o conills».
- Vegeu el desglossat «La urbanització de la plaça Major el 1933 i l'obertura dels porxos».
- Joan POBLET i CIVIT. *Notes històriques de la vila de Montblanch. Tom III. Notes i dades per a la història de la Ducal Vila de Montblanch*. Les Borges Blanques: inèdit, 1942, p. 360-361 (reg. 4.212. 3).

La urbanització de la plaça Major el 1933 i l'obertura dels porxos

La urbanització a què fa referència Joan Poblet i Civit va tenir lloc el 1933, amb la col·locació al bell mig de la plaça de la típica coca o zona enlairada i enrajolada amb panots de ciment que possibilitava el pas de vehicles a tot el seu entorn i tenia la forma d'una de les tradicionals coques. No obstant això, la reforma no va obtenir el vistiplau de la premsa local del moment. En una notícia d'opinió no s'acceptava aquesta modificació: «La gran coca ja està enxufada a la plaça. I ara tothom diu el que nosaltres ja vàrem observar de cop: que és massa coca per la plaça. Resulta, contra tota llei d'estètica, que no és la plaça la que es menja la coca, sinó la coca la que es menja la plaça.»

En una altra nota de premsa posterior, potser encara s'era més radical: «Una plaça com la nostra, que té nas a la cara —i quin nas amb la noblesa de la pedra de casa Desclergue!— la improvitació, la ignorància, la incultura artística n'ha fet —qui no diria!— una plaça de *señorito*, així, amb *ñ* castellana. És llàstima, tanmateix, que tants milers de pessetes no s'hagin esmerçat en una urbanització noble i digna de la plaça, davant la qual, amb un bell fer, els artistes i els amics de les belles coses i els turistes s'haurien embadalit, tot propulsant la cultura popular.» Aquestes obres de pavimentació de la plaça Major, en part es feren per donar feina als treballadors de la construcció i van ser finançades amb unes exaccions imposades a persones considerades no afectes al règim republicà.

L'obertura dels porxos era una reivindicació que feia temps que es debatia. Si més no, dos anys abans de produir-se, en la mateixa nota de premsa, ja es plantejava que «si un dia l'antiga Quartera, ara peixateria, obrís de nou els seus dos porxos, la plaça recobriria, en aquest doble emmarcament, tota l'antiga fisonomia de plaça medieval de mercat». Segons consta en les actes municipals, la qüestió es resolgué definitivament a partir de la donació que Assumpta Malet feu a l'Ajuntament d'un «recinte-celler situat als baixos de l'edifici propietat de la mateixa del carrer de Regina nº 3», amb la condició que l'Ajuntament realitzi les obres adients d'urbanització i reforç convenient del sostre i tot el que calgui a fi de restablir els porxos (arcs que contribuïran a l'estètica de la plaça de la República) i a condició també que aquesta Corporació autoritzi a la senyora Malet per obrir les obertures necessàries per a ventilació, llum i entrades de l'esmentat edifici a la part que serveix als referits porxos, subjectant-se però a les condicions d'estètica que fixi l'Ajuntament, eximint les esmentades obres, quan s'efectuïn, de tot impost o dret municipal».

Els treballs per obrir els porxos es portaren a terme ràpidament, atès que a mitjan mes de desembre ja consta amb satisfacció que «Ara, aquesta plaça, ha sofert una reforma urbana que l'embelleix de debò. El que era la Peixateria i el Pallol és, altre cop, emporxat. Quatre arcs, dos de front i dos de costat, constitueixen els porxos de la plaça de la banda de Ponent. La perspectiva és gentil. Té aire medieval. Dona a la plaça l'antic caràcter mercantívol, puix els mercats eren sempre en places emporxades. I a més emporxament, més important el mercat». En definitiva, «l'Ajuntament actual, amb l'obertura del porxo ha fet una obra digna, que tothom ha alabat. És una obra com cal».

L'obertura dels porxos de l'altre cantó de la plaça va tenir lloc poc temps després, a partir del mes de setembre de 1936. En les actes del Comitè Antifeixista s'especifica de procedir a «incautar-se dels baixos o tenda que Ventura Miró Sans posseeix al carrer Pere Berenguer de Vilafranca núm. 2 i apropiari-la per causes d'utilitat pública al Municipi per tal que procedeixi a l'obertura i restauració dels antics porxos enriquint així el patrimoni artístic de la Vila».

Aires de la Conca (Montblanc), 199 (6 de maig de 1933), p. 5; íd. 207 (7 de setembre de 1933), p. 9; íd. 261 (14 de desembre de 1935), p. 8; ACCB. Fons de l'Ajuntament de Montblanc (FAM). *Libro de Actas*. Acta del 3 d'octubre de 1935, f. 27-27v. (reg. 17. 1/2) i ACCB. FAM. Actes del Comitè Antifeixista. Acta del 2 de setembre de 1936, s.f. (acta núm. 24) (reg. 17. 2).

El president de la Mancomunitat de Catalunya Josep Puig i Cadafalch moments després de descobrir la placa que canviava el nom de plaça de la Constitución pel de Prat de la Riba, el dia 12 de febrer de 1922, amb motiu de les Festes Culturals i Patriòtiques. Vegeu que els porxos de cal Malet estan tapiats.

ACCB. Col·lecció de postals (CAT-ACCB310-179-N-695,1). Foto d'autor desconegut.

Postal de la plaça Prat de la Riba abans de la seva urbanització, amb l'empedrat a l'esquerra i els seus tres pilars, i amb els porxos de cal Xolis encara tapiats.

ACCB. Fons Vicenç Baldrich i Sabaté (CAT-ACCB310-88-N-246,1).

Foto: Vicenç Baldrich.

les vies urbanes de ciutats, viles i llogarets. Més aquesta plaça nostra, diguent-se el que's digué, i en el successiu, digui's com es digui, sempre indiferent i com si la cosa no anés per ella, poc cas en fa dels alts i baixos de fortuna, i [...] la gent persistirà en la seva tossuderia d'anomenar-la «la Plaça», a seques.

La Plaça fou escenari destacat d'animats mercadals i fires d'anomenada, que presencià el pas de carrosses reials i de la noblesa, la que hostatjà a prelats i síndics parlamentaris, la que va veure la solemnitat de les processons i escoltà totes les prediques, la que sentí el cant dels trovadors, les rondalles de taverna i les caramelles de Pasqua. És la Plaça de les grans commocions, i de les grans diades; en ella els nostres torraires alçaren atrevits castells, els avis dançaren el Ball d'en Serrallonga, els bastoners repicaren amb dalit i **els gegants dancen el contrapàs**. És l'alegre marc de saraus d'estiu, de festes de Barri, del cant dels orfeons i ballades de sardanes. En ella ha brillat esplendent la festivitat del Corpus i la Mare de Déu de la Serra ha estat rebuda amb delirant emoció; i han desfilat els Tres Tombs, la comitiva dels Reis d'Orient i la facècia del Carnestoltes. A la Plaça Cintet del Fonoll enardia als liberals i Cendrós arengava als tradicionalistes i també en ella parlaren Nicolau Salmerón, Vázquez de Mella⁹ i Francesc Macià. A la Plaça deixaren tràgic recort de flames els soldats de Garay i de Suchet i els incendiàries de 1835 hi escupiren llur odi. A la Plaça hi entrà ilusionada la República del 14 d'Abril, la revolució del 1936 entellava sagrats simbolismes, i les boines roges victorioses li retornaven la pau del Moviment nacional.

Plaça nostra, Plaça Major, que has estat breçol de milers d'esperances i mortalla d'incomptables il·lusions; gresol que ha mantingut encesos i roents les passions i en les multituds s'esponjaren d'alegria, de goig, d'emoció i també d'odi. Plaça Major de la vila, glòria i tragèdia, rialla i plor, esperança i desencís del Montblanc de Pere Berenguer. De la vila nostra, secular, soferta, digne i perdurable.¹⁰

D'altra banda, el fill de Joan Poblet i Civit, el celebrat escriptor **Josep M. Poblet i Guarro**, en feia una descripció quelcom diferent, tot citant altres autors:

La plaça principal és molt bonica, de mides justes i de motius pictòrics, amb emporxats que li donen to. Josep Maria Ribes i Monfar ho proclama amb aquests versos:

Plaça Major de la vila,
Plaça Major!
La llum ací s'hi enfila
I el sol hi fa ball rodó.
Plaça Major!

I **Josep M. Espinàs**, en un dels volums de *Les Ciutats de Catalunya*, li dedica els comentaris següents:

Permeteu-me que us parli d'aquesta esplèndida plaça major de Montblanc, que té una gràcia, tan viva i tan neta; el secret de l'alegria d'aquesta plaça —perquè és indiscutiblement alegre des del punt de vista urbanístic—, el trobareu en aquest fet: la plaça està formada, en bona part, per cossos independents d'edificis, per daus de cases, que li donen una articulació molt airosa.¹¹

Fotografia de la plaça Major, aleshores denominada plaça de la República, ja urbanitzada, amb la típica coca al mig i el fanal inaugurat el 5 de desembre de 1931, i amb els porxos de cal Xolis encara tancats.

ACCB. Fons de l'Ajuntament de Montblanc. Programa Festa Major. Montblanc, setembre de 1934 (reg. 1.518. 3/2).

La plaça Major ja totalment urbanitzada, amb els porxos de cal Xolis ja oberts.

ACCB. Fons Vicenç Baldrich i Sabaté (CAT-ACCB310-88-N-543,1).

Foto: Vicenç Baldrich.

I, posteriorment, deu anys després, el mateix **Josep M. Poblet** publicava una altra visió de la plaça Major, molt més costumista i festiva, i alhora quelcom idealitzada, de com era i de tot el que tenia lloc en aquell indret, en temps de la seva joventut, a començaments del segle XX. Era com segueix:

9. Juan Vázquez de Mella i Fangul va ser un capitost i un ideòleg del carlisme. Va visitar la vila per fer-hi un míting el dia 21 de juny de 1903. Estava previst que s'allotgés a la plebania i que l'anés a rebre a l'estació molta gent, amb «las músicas "La Nova" y "La Vella", una colla de gralls forastera ab "xiquets de Valls" que faran torras y una altra colla de "balls de bastonets"». Però no es mencionen els Gegants. *La Conca de Barberà. Setmanari comarcal* (Montblanc), 10 (21 de juny de 1903), p. 3 i la crònica de la visita a Montblanc i a l'Espluga de Francolí a íd. 11 (28 de juny de 1903), p. 3.
10. ACCB. Col·lecció d'Originals, manuscrits i mecanoscrits (COMM). Lluís VIVES I POBLET. *Narracions històriques de la vila de Montblanc*. Montblanc: inèdit, 1959-1966, p. 91-92. (reg. 4.210).
11. Josep M. POBLET. *La Conca de Barberà (la meua terra)*. Barcelona: Editorial Selecta, 1961, p. 47-48.

Bategar de la plaça Major en un dia de mercat de l'any 1897.
Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Fons Francesc Brunet i Recasens
(CAT-ANCI-284-N-155). Foto: Francesc Brunet.

La plaça Major amb les parades dels pagesos a terra estant, en un altre dia de mercat. ACCB. Col·lecció de postals. Foto d'autor desconegut.

En aquell temps, la plaça ho era tot. A la plaça es feien els millors cossos i era a on s'alçaven les torres més atrevides, pilars d'homages que pugen i s'enfilen, trèmuls i estoics, cap al cel, amb l'anxaneta [sic] dalt de tot; a la plaça és on dansen els gegants, encara avui, amb un aire i una gràcia incomprensibles; a la plaça és per on desfilen les processons, amb una més gran parsimònia; a la plaça es plantaven espesses i atapeïdes, les barraques de les fires i on per Carnestoltes es llegia el testament, al cap de poques hores d'haver-se celebrat *La xeringa*; a la plaça es congregava el poble a les hores solemnes per a aplaudir personatges o per a fer sentir queixes. I a la plaça és on es reunien les colles que anirien a fer esquellots als vidus casats de fresc, on les orquestres i les gralles feien filigranes a l'hora dels concerts respectius, on les representacions del «Ball d'en Serrallonga» o el de «Sant Isidre» solien prendre una més gran espectacularitat. En una paraula, la plaça, en els meus dies d'infant, significava l'anècdota diària, els resolis d'una història permanent, el resum d'uns costums cristal·litzats pels segles [...]. Per la plaça de Montblanc passaven molts aspectes del viure quotidià [...]. I és que la plaça [...] quan encara la carretera no s'havia posat de moda, significava la condensació de la vila. Sense parlar de quan aquell lloc es convertia, sobtadament, en un espectacle; perquè la Festa Major, les Fires, el Carnestoltes, o les processons, ves on lluien més sí no a la plaça! L'indret era, ho vulguem o no, el rovell de l'ou del poble i, tant com el rovell de l'ou, el veritable melic de la concentració urbana.¹²

12. Josep M. POBLET. *Montblanc a començaments de segle amb el catalanisme i els seus costums*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 1971, p. 20-27.

I, finalment, incloem una cinquena descripció de la plaça Major, efectuada pel militar republicà i lluitador antifranquista **Josep Jové i Blavi**, l'*Escorça*, extreta de la seva apassionant i amena biografia. Quan recorda la seva infantesa, i després de fer referència al Pla de Santa Bàrbara com l'indret predilecte per anar a jugar i fer volar la imaginació dels infants, relata la seva visió sobre la plaça Major:

L'altre indret que conforma el paisatge de la meua infància és la plaça Major. La plaça era el lloc inevitable on succeïen totes les coses importants de la vila, i en un moment o altre del dia sempre acabaves per passar-hi. A la plaça hi tenien lloc els principals actes festius: el Carnestoltes, les representacions del Ball d'en Serrallonga, els concerts i els balls... També era el lloc on es reunien les colles que feien esquellots, on es feien les fires i on actuaven els còmics ambulants, on s'aixecaven castells i pilars (que a Montblanc en dèiem «torres»...) i on es feien dansar els coneguts i tradicionals gegants. La imatge que recordo és la d'una plaça sempre alegre i bulliciosa a la qual certs elements la convertien en única: penso en els seus porxos i en les antigues mesures oficials de la vila que van estar en ús fins el 1905, per exemple.¹³

EL MONTBLANQUINISME

En el transcurs dels temps, de tots els elements folklòrics, tradicionals i populars montblanquins, els Gegants, i en menor mesura els Nanos, s'han convertit en uns dels símbols més representatius de la cultura tradicional i d'identitat montblanquina, atès que els Gegants agermanen a tothom.

Les ballades dels Gegants i els Nanos per les principals diades festives i tradicionals han esdevingut el centre de la cultura tradicional de la comunitat local. En elles hi participen plenament els vilatans, però també els montblanquins de fora vila, els nouvinguts, la població migrada i molts *conquencs* i ultra forasters. Un fet que, sens dubte, crea identitat, sentiment de pertinença i de cohesió social, i que té la seva màxima expressió en el que tots coneixem com *el montblanquinisme*.¹⁴ Un montblanquinisme que, talment com el catalanisme, s'emmar-

Els principals elements del montblanquinisme, els Gegants i la Mare de Déu de la Serra, que, juntament amb els Torraires, que aixequen un pilar de quatre, fan els honors a la patrona de la vila en finalitzar la processó de retorn, 9 de setembre de 2006. Foto: Josep M. Porta.

ca sobretot en la l'associacionisme, la política i la cultura.¹⁵ En l'aspecte cultural se centra fonamentalment en el folklore local i en les festes populars i pivota sobre dos grans eixos vertebradors.

El primer, amb un caire eminentment religiós, fa referència a la patrona de la vila, la Mare de Déu de la Serra. El segon ja té un vessant totalment popular, amb els Gegants i els seus balls, al so dels característics pasdobles, que constitueixen els actes centrals de les principals festes locals. No cal dir que qualsevol dels dos, i sobretot els dos junts, com a primordials símbols del montblanquinisme provoquen una alta emotivitat i un fort sentiment d'identitat, que es manifesta obertament en les se-

13. Domènec RIBES. *Rue traversière. Una història de la resistència antifranquista a França*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2006, p. 19-20.

14. L'escriptor Josep M. Poblet, en la llunyana data de 1931, ja reivindicava aquest *montblanquinisme* davant la proximitat del vint-i-cinquè aniversari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra, quan indicava que aquelles festes «han de ser una ocasió per a posar a prova la vitalitat i la força cultural de Montblanc. Cal infondre aquest aspecte en l'ànima dels montblanquins i de tots aquells que s'interessen per les nostres coses [...]. Caldria per això infondre en l'ànim dels montblanquins, que cal prestar l'ajuda més eficaç a quantes iniciatives sorgeixin en aquest sentit, car de l'esforç de tots depèn el seu major èxit». I, més endavant, conclou: «La necessitat que tenim els montblanquins d'aprendre a sentir-nos montblanquins i d'actuar i obrar com a tals en quantes ocasions se'ns presentin.» [Josep M.] P[OBLET I GUARRO]. «Les coses i les ciutats». *Aires de la Conca* (Montblanc), 139 (10 de gener de 1931), p. 4 i id. 140 (24 de gener de 1931), p. 1.

15. Posteriorment, Josep Andreu, que fou alcalde de Montblanc entre els anys 1999 i 2001 i de 2007 a 2023, també n'esdevindrà un ferm defensor. En una entrevista asseverava que la «xarxa associativa tan rica de Montblanc té el seu origen en el Seguici i totes les entitats que es mouen al seu entorn. Per això, també desenvolupem el Seguici infantil, perquè esdevingui el bressol de tot aquest teixit associatiu. És allò que en diem "comencem a fer montblanquinisme" sota els nanos, picant en el ball de bastons o fent l'aleta amb els Torraires». Alhora que també feia avinent que «evidentment, els Gegants de Montblanc són l'ànima i el fil de continuïtat del Seguici montblanquí». *Nova Conca* (Montblanc), 1.149 (5 de setembre de 2014), p. 20. No fa gaire temps, el 29 de gener de 2023, en una conferència que Josep Andreu pronuncià sobre les línies del catalanisme i del montblanquinisme al segle XXI a la vila de Montblanc i, en termes més generals, definí el montblanquinisme com «aquell garbuix de catalanisme, patrimoni, paisatge, indústria, cultura i llengua. Ens trobem a les portes de la segona revolució industrial, en què empreses implicades en el territori aporten progrés i benestar, conforme a la realitat social i paisatgística —agrícola i natural— de la Conca de Barberà». *Nova Conca. Baixa Segarra* (Montblanc), 1.585 (3 de febrer de 2023), p. 11. Sobre el tema, centrat en les festes tradicionals de la vila, vegeu Judit PERE CANTÓ. «La festa com a eina de cohesió social i montblanquinisme». *Nova Conca. Baixa Segarra* (Montblanc), 1.599 (12 de maig de 2023), p. 24.

ves més pregones expressions en els espais públics, com són les grans festes de la Serra, quan surt processionalment pels carrers i places la imatge de la Mare de Déu,¹⁶ i amb els balls majestuosos del Gegant i de la Geganta davant la Casa de la Vila al ritme de la Banda de Música.¹⁷ Sempre és una emoció compartida, acompanyada d'un profund vincle d'orgull comunitari, que tothom el sent com a propi.

En els Gegants i els Nanos montblanquins es produeix una simbiosi gairebé perfecta de la combinació del patrimoni material, que serien pròpiament les figures centenàries, amb el patrimoni immaterial, que és la mateixa tradició local, amb els balls i les músiques, amb els típics pasdobles i amb la manera de ballar-los per part dels geganters i dels naners i naneres.

A més, com que constitueixen els elements simbòlics que presideixen les festes més nostrades en les diades més comunitàries del montblanquinisme, és impensable que s'esdevingui una d'aquestes celebracions sense la presència dels Gegants i els Nanos. Per contra, en aquestes grans festivitats és quan surten i ballen a la plaça i són un referent d'integració social, de pertinença en la comunitat local i de cohesió intergeneracional. Són patrimoni cultural, cultura tradicional,¹⁸ cultura festiva i cultura viva,¹⁹ i, tal com ja hem comentat, han esdevingut un dels principals referents de la nostra identitat, del passat col·lectiu²⁰ i d'orgull ciutadà.

Els Gegants dansant a la plaça al so de la Banda Municipal i sota l'atenta mirada del guàrdia Roman del Diego. ACCB. Fons Vicenç Baldrich i Sabaté (CAT-ACCB310-88-N-255). Foto: Vicenç Baldrich.

16. Quant a aquestes festes extraordinàries, amb la sortida de la imatge gran, i les rogatives i pregàries amb les processons pels carrers i places de la vila de la imatge de la Mare de Déu petita, vegeu Josep M. PORTA i BALANYÀ. *Les sortides de les marededeus de la Serra de Montblanc (1687-2016). Devoció i festa*. Valls: Cossetània Edicions (El Bagul, 17), 2018. Tradicionalment, aquestes grans festes han tingut lloc cada vint-i-cinc anys en commemoració de la Coronació canònica de 1906. És a dir, els anys 1931, 1956, 1981 i 2006. Però la imatge també s'ha mostrat per la vila en altres ocasions i per diferents motius, com foren: el 1939 (amb les denominades *fiestas de la paz*), el 1996 (Festes del Setè Centenari de la fundació del monestir) i el 2016 (festes commemoratives de la restauració i del retorn de la patrona i de la comunitat de monges al santuari, el 1816). De resultes de l'argumentació històrica descrita en l'esmentada publicació i atès que en els últims trenta anys les festivitats s'han solemnitzat cada deu anys, en el Ple medieval de l'Ajuntament de Montblanc del 4 de maig de 2019 s'acordà per unanimitat de reconvertir-les en decennals i de celebrar-les en els anys acabats en sis.
17. Segons els folkloristes Jan Grau i Albert Abellan, els balls dels gegants, i en l'adequat marc de la festa, constitueixen els moments del seu màxim protagonisme, ja que el ritual de «ballar a la plaça és quelcom més que un instant qualsevol de la festa, ja que si el ball és dansa i ballar és art, el ball a la plaça és espectacle». A més, és quan es pot produir la plena integració entre el gegant i el geganter o ballador i si s'aconsegueix gairebé la perfecció en el ball, es produirà el segur reconeixement col·lectiu al qual representen. Aquests autors defineixen el ball dels gegants com: «Ballar gegants és executar una dansa de manera coordinada entre un, dos o més gegants, seguint unes evolucions preestablertes, que anomenarem coreografia, creades expressament per a la peça musical que s'interpreta.» Jan GRAU; Albert ABELLAN. «Gegants i nans». A: DIVERSOS AUTORS. *II Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana, 1995-1996. Ponències marc i específiques d'àmbit*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1997, p. 241-254.
18. Joan Baldrich sobre el Montblanc d'abans deia: «Allò de més popular i de més autèntic que deu quedar d'una època ja desapareguda són els nostres Gegants, especialment els dies de la Festa Major, quan ballen de la sola manera que ells saben fer-ho. I que per molts anys!». Joan BALDRICH i LLORT. *Vells costums montblanquins*. Montblanc: Impremta Requesens, 1970, p. 44.
19. L'estudiós Amadeu Carbó assevera que «i és que els gegants, sigui quina sigui la seva vàlua o la seva personalitat, desvetllen en la comunitat un referent que aplega a tothom, tot adquirint el valor de patrimoni col·lectiu i amb carta de representativitat»; alhora que incorpora un altre punt de vista: el de la utilitat. Els gegants són vius, com ho és la mateixa festa. «Aquesta característica de vitalitat, fa de la festa i dels seus elements un conjunt dinàmic, canviant, que es modifica com es modifica la comunitat i les seves necessitats [...] És aquí on el tradicional o tradició es relativitza i pren importància el concepte utilitat. La festa i els elements festius han de ser per damunt de tot útils a la comunitat. Aquesta utilitat pot venir donada per diferents motius, identitat, econòmic, turístic... incloent-hi la possibilitat de la combinació de més d'un motiu alhora.» Amadeu CARBÓ i MARTORELL. «Gegants a Catalunya. La supervivència d'un element festiu». Ponència per al Col·loqui Internacional *Géants, Dragons et Animaux Fantastiques en Europe du Moyen Âge à Nos Jours*. 28, 29 i 30 de setembre de 2000. Ville d'Ath. Bèlgica, p. 2 i 12.
20. El mateix Josep Andreu escrivia: «Crec fermament que aquesta presència tan continuada i tan intensament desitjada dels gegants de Montblanc a la plaça, amb la seva música i els seus balls, és el resultat en què "naltros" veiem reflectit l'antic i florent Montblanc, i que en els ulls i en l'intel·lecte dels vilatans